

Секція II
ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК НАЙВИЩА СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Бражник А.
(наук. кер. – доц. Жалій Т.В.)
студентка V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

Правосуб'єктність неповнолітніх у сімейних правовідносинах в Україні: поняття, особливості

Згідно з нормами Конституції України, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека кожної людини, визнаються найвищою соціальною цінністю в Україні. Забезпечення прав і свобод людини – головний обов'язок держави. Тому правовий статус особистості є однією з центральних категорій теорії права. Особливе місце в системі правовідносин займають неповнолітні. Ця категорія осіб володіє спеціальним правовим статусом і потребує окремого правового регулювання. Дослідження правового статусу неповнолітніх є актуальним питанням як для загальнотеоретичної юриспруденції, так і для галузевих юридичних наук, зважаючи на необхідність оновлення правового регулювання в контексті гуманізації державної діяльності, охорони та захисту дітей. Слід констатувати той факт, що фундаментальних досліджень, які б стосувалися неповнолітніх, як суб'єктів правовідносин в Україні майже немає. Тому в даній статті, ми зосередимось на дослідженні правового становища неповнолітніх осіб, яке розглядається сімейним законодавством України.

Сьогодні правове становище неповнолітнього регулюється міжнародним законодавством: Конвенцією про права дитини, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Конституцією України і чинним законодавством нашої держави, Сімейним кодексом, кодексом законів про працю, Цивільним кодексом, Кримінальним і Кримінально-процесуальним кодексами [2].

Особисті немайнові права неповнолітньої особи у сфері сімейних правовідносин можна визначити як суб'єктивні особисті права, об'єктом яких виступають нематеріальні блага, що виникають з народженням або в період до досягнення особою повноліття, і які направлені на розвиток, виховання та соціалізацію дитини. До особистих немайнових прав неповнолітніх осіб у сфері сімейних відносин слід віднести такі основні права дитини як: право на сім'ю, на право на належне батьківське виховання, право на спілкування з батьками та іншими членами сім'ї, а також правона опіку та піклування. Однак особливості правового становища неповнолітніх полягають у тому, що деякі з них вони не здійснюють самостійно або здійснюють їх відносно самостійно.

Безумовно, що серед особистих немайнових прав дитини у сфері сімейних відносин головне місце займає право на сім'ю. Кожна дитина має право на сім'ю, здійснення якого в залежності від обставин її життєдіяльності наповнюється різними змістовними складовими, зокрема: право бути членом сім'ї, право на створення власної сім'ї, право на материнство та батьківство, а також право на збереження сім'ї [7]. Будучи різновидом суспільних відносин, особисті немайнові права дитини у сфері сімейних відносин потребують належного правового

регулювання. Тому досліджуючи питання правового статусу дитини, необхідно також акцентувати увагу на існування в національному законодавстві України певних розбіжностей.

Так, згідно зі ст.6 Сімейного кодексу України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. В свою чергу, серед дітей тут розрізняють малолітніх і неповнолітніх. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, а неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [6]. Дещо по-іншому підходить до визначення дитини Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001, у ст. 1 якого дитина визначається як особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітнього раніше. Тобто спостерігаємо певну суперечність у визначенні, ким вважати неповнолітньою особою. Потребує дослідження і уточнення понятійно-категоріальний апарат української правової системи, пов'язаний з правовою регламентацією правовідносин, учасниками яких є неповнолітні. Адже зміст таких понять, як «неповнолітні», «малолітні», «діти», «молодь», «малолітні діти», «неповнолітні діти» у різних правових актах тлумачиться неоднозначно. В українському законодавстві намітилась тенденція відмовитися від поняття «неповнолітні» на користь поняття «діти». З огляду на це, стає очевидною недосконалість понятійно-категоріального апарату сучасної теорії права, необхідність його дослідження та вдосконалення. Перш за все привертає той факт, що навіть в Конституції України, не виділено особливостей правового статусу неповнолітніх, а отже, не передбачено їхніх природних прав, які впливають з цього конституційного статусу [5 с.407].

Дещо парадоксальною сьогодні є ситуація стосовно шлюбної дієздатності неповнолітніх. За загальним правилом шлюбна дієздатність настає з вісімнадцяти років. Але частина 2 ст. 23 Сімейного кодексу України встановлює, що за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам [6].

Зауважимо, що до прийняття 15 березня 2012 року Закону України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку» шлюбну дієздатність чоловіки набували з досягненням вісімнадцяти, жінки – сімнадцяти років, а право на шлюб могло бути надано особі з чотирнадцяти років [3]. Прийняття даного закону актуалізувало дискусії серед ряду науковців. Зокрема кандидат юридичних наук, професор О. Верейці зазначає: «Якщо стосовно зрівняння шлюбного віку чоловіків та жінок, з авторами відповідного законопроекту, які називали раніше існуючу норму дискримінаційною, можна погодитись, то аргументи стосовно підвищення віку, з якого особі може бути надано право на шлюб, здаються сумнівними. Складається враження, що автори законопроекту дещо переоцінили роль правових норм у формуванні статевої поведінки неповнолітніх» [1]. З цією думкою можна погодитись, адже зниження шлюбного віку не є причиною, наприклад підліткової вагітності, а навпаки є її наслідком. Більш дієвим у цьому випадку могла б стати розробка та прийняття державної програми, спрямованої на подолання негативних явищ, що призводять до високого рівня підліткових вагітностей (а саме ця причина у переважній кількості випадків стає підставою для звернення до суду про надання права на шлюб) [1].

З приводу доцільності підвищення віку, з якого особі може бути надано право на шлюб, то дане питання є не лише з соціальної, психологічної та медичної, а й з правової точки зору дискусійним. Так, відповідно до ч. 1 ст. 35 Цивільного кодексу України повна цивільна дієздатність може бути надана неповнолітній фізичній особі (тобто фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років), яка записана матір'ю або батьком дитини. Частина 2 ст. 35 Цивільного кодексу встановлює, що надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу

опіки та піклування за заявою зацікавленої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

Слід зауважити, що Верховний Суд України у постанові від 21.12.2007 № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» вказує, що головним критерієм для задоволення заяви про надання права на шлюб є встановлення судом факту про відповідність такого права інтересам заявника, а отже, заперечення батьків (піклувальників) щодо надання права на шлюб не є підставою для відмови в задоволенні заяви. Виходячи з подібності справ про надання права на шлюб та справ про надання повної цивільної дієздатності у зв'язку з тим, що особа записана матір'ю або батьком дитини, вбачається, що у другому випадку суд так само має виходити з інтересів заявника [1].

Отже, складається дещо неоднозначна ситуація, коли неповнолітня особа, яка досягла чотирнадцяти років, може набути повної цивільної дієздатності з усіма наслідками, а відповідно укласти шлюб – не може. Ст.156 Сімейного кодексу України зазначає, що неповнолітні батьки мають такі ж права та обов'язки щодо дитини, як і повнолітні батьки, і можуть їх здійснювати самостійно. Розділ III Сімейного кодексу містить досить великий перелік прав та обов'язків матері та батька щодо дитини не лише немайнового (забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я, зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану, визначення імені, по батькові та прізвища дитини, виховання та розвитку дитини, захист дитини тощо), а й майнового характеру (наприклад, управління майном дитини, обов'язок утримувати дитину) [4].

Отже, правовий статус неповнолітніх має свої особливості і потребує правового регулювання. Наразі стоїть необхідність певної зміни правового становища неповнолітніх з урахуванням тих соціально-економічних зрушень, що намітилися в останні десятиліття. Адже сьогодні неповнолітні значно відрізняються від попередніх поколінь за своїм фізичним і духовним розвитком. Тому більш раннє формування і становлення особистості неповнолітнього повинно, безумовно, позначитися на його правовому становищі.

Література:

1. Верейці О. Окремі питання сімейної правосуб'єктності неповнолітніх / О. Верейці // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2015. – № 3 – С. 153-157
2. Галиця О. Сімейні права і обов'язки неповнолітнього: теорія, практика та пропозиції / О. Галиця // Юридична газета. – 2012. – 4 грудн. (№ 49). – С.40-42
3. Закон України Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку від 15 березня 2012 року / Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/4525-17>
4. Ієвіня О. В. Поняття неповнолітніх батьків у сімейному законодавстві України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
5. Котюх І. І., Пасека М. Окремі проблемні аспекти правового статусу неповнолітніх як суб'єктів правовідносин / І.І. Котюх, М.О. Пасека // Держава і право. – 2009. – № 45. – С. 405 – 411.
6. Сімейний кодекс України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
7. Снегубов О. В. Загальні положення здійснення права дитини на сім'ю / О. В. Снегубов // Форум права. – 2013. – №4. – С. 367-373.

Вакула М.
(наук. кер. – доц. Жалій Т.В.)